

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Hammar 121:1, Fastigheten Hammar 14:1, Askersunds kommun,
Hammars socken, Närke, Örebro län

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:04
ARKEOLOGISK FÖRUNDERSÖKNING I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Hammar 121:1, Fastigheten Hammar 14:1, Askersunds kommun,
Hammars socken, Närke, Örebro län

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:04

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Geometrisk avmätning från år 1697. Kartan visar den äldre kyrkan invid åsen där dagens kyrka står. På den kuperade åsen fanns en väderkvarn.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod	7
Resultat	7
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	10
Referenser	11
Administrativa uppgifter	12
Bilagor.....	13
Bilaga 1. Schakttabell	

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Figur 1. Utdrag ur översiktskartan över trakten kring Hammars kyrka med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en röd cirkel.

Sammanfattning

Länsstyrelsen i Örebro län gav Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning vid Hammar kyrka. Undersökningen föranleddes av att Arkitektur och Byggnadsvård i Örebro AB skulle anlägga en ramp för rörelsehindrade samt ansluta bergvärme till kyrkan. Då uppgifter fanns om borttagna förhistoriska gravar (Hammar 121:1) på den ås som kyrkan är byggd på fanns misstanke om att lämningar kunde påträffas vid markarbetet. Fyra schakt om tillsammans 50 kvadratmeter undersöktes utan att anläggningar eller lager framkom. Troligtvis har det äldre gravfältet förstörts i och med markarbetet som utfördes inför att kyrkan byggdes under åren 1821–1827.

Inledning

Med anledning av att Arkitektur och Byggnadsvård i Örebro AB sökt tillstånd för markarbete i Hammars kyrka fick Arkeologgruppen i Örebro AB i uppdrag att utföra en arkeologisk förundersökning inom fastigheten Hammar 14:1. Markarbetet innebar två moment; nedgrävning och anslutning för fjärrvärme samt anläggande av en ramp för rörelsehindrade. Hammar kyrka är byggd på en ås där uppgifter finns om att gravar från förhistorisk tid har påträffats under 1700- och 1800-talet (Hammar 121:1).

Arbetet utfördes av Johnny Rönngren under tre arbetsdagar mellan 2014-09-11 och 2014-10-30.

Bakgrund och kulturmiljö

Vid åsynen av kyrkan i Hammar slås man av dess imposanta läge på en hög grusås som sträcker sig i nordsydlig riktning utmed Hammarnäsets västra sida. Från åsen har man utsikt över Hammarsundet och stora granskogar i norr. I söder syns öppet åkerlandskap. Den nuvarande kyrkan stod färdig år 1827 och ersatte en medeltida kyrka som var placerad i kyrkogårdens sydvästra hörn. Under början av 1800-talet uppges den då befintliga kyrkan ha varit i så dåligt skick att den måste ersättas med en ny (Saxon 1928:169). Den nya kyrkan kom att byggas på en ås bredvid den befintliga kyrkan. Tornet på den nya kyrkan anlades i norr med sakristian i söder. Orsaken till att kyrkan är "felvänd" berodde på att byggmästaren inte kunde garantera kyrkans stabilitet om den byggdes tvärs över åsen.

Enligt en geometrisk avmätning från år 1697 är åsen kuperad med flera kullar. På en av kullarna står en kvarn (LMS Hammar socken, Hammar nr 1–5, 1697). En skrift från 1700-talet gör gällande att kullar och ättubackar fanns på åsen och att man funnit stenkrukor och ben i dem (Hangard 1912:13f). I laga skifteskartans beskrivning över åsen från år 1828 nämns att den består av "odugligt grus" (LMA akt 18-HAM-87). Intill den nuvarande kyrkan finns ett grustag och det är därför möjligt att åsen delvis använts som grustag fram till

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med omgivande fornlämningar och den aktuella undersökningsområdet markerat med en röd cirkel. Skala 1:10 000.

att den nuvarande kyrkan anlades. Ett numera förkommet tveeggat bronssvärd ska ha påträffats i ett grustag på kullen (se Fornsök). Även muntliga skrönor gör bland annat gällande att en hjälte vid namn Hjalmar, som slagit följe med Olof den Helige, skulle ha legat begravd på kullen (Saxon 1928:163). Det är troligt att ett förhistoriskt gravfält tidigare funnits på åsen och det är oklart hur mycket av det som finns bevarat.

Den omgivande fornlämningsbilden utgörs särskilt av lösfynd av flintdolkar, trind- och spetsnackiga yxor. Under stenåldern utgjorde landskapet kring Hammarsunden en rik arkipelag med goda förutsättningar för fiske.

Närmaste förhistoriska gravfält finns på Öna norr om Hammar, där två stensättningar är belägna (Hammar 285:1, 286:1).

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges. Undersökningen skulle klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.

Detta innefattade:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och bedömning av deras typ, antal och ålder
- eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats
- rumslig avgränsning av fornlämningen inom exploateringsområdet
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen.

Vidare skulle förundersökningen klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen. Som underlag för detta skulle göras en bedömning av fornlämningens vetenskapliga kunskapsvärde, det vill säga en bedömning av i vilken utsträckning som en arkeologisk undersökning av aktuell del av fornlämningen skulle kunna bidra med ny och meningsfull arkeologisk kunskap.

Metod och genomförande

Markarbetet innebar att fjärrvärme skulle anslutas från vaktmästeriet via kyrkans södra gavel. Ett schakt behövde grävas mellan byggnaderna och en tillräckligt stort schakt behövde grävas intill kyrkan för att möjliggöra arbetet med att borra genom grunden. Vid kyrkans norra gavel skulle en ramp för rörelsehindrade anläggas, vilket innebar att en yta om 5x2 meter grävdes ned till 0,5 meters djup.

Den arkeologiska undersökningen utfördes i form av en schaktningsovervakning, vilket innebar att en arkeolog övervakade maskinen som grävde skiktvis ned till erforderat djup. Påträffade anläggningar eller lager mättes in digitalt, fotograferades och dokumenterades skriftligt. Schakten mättes in digitalt och fotograferades. Även en skriftlig beskrivning gjordes.

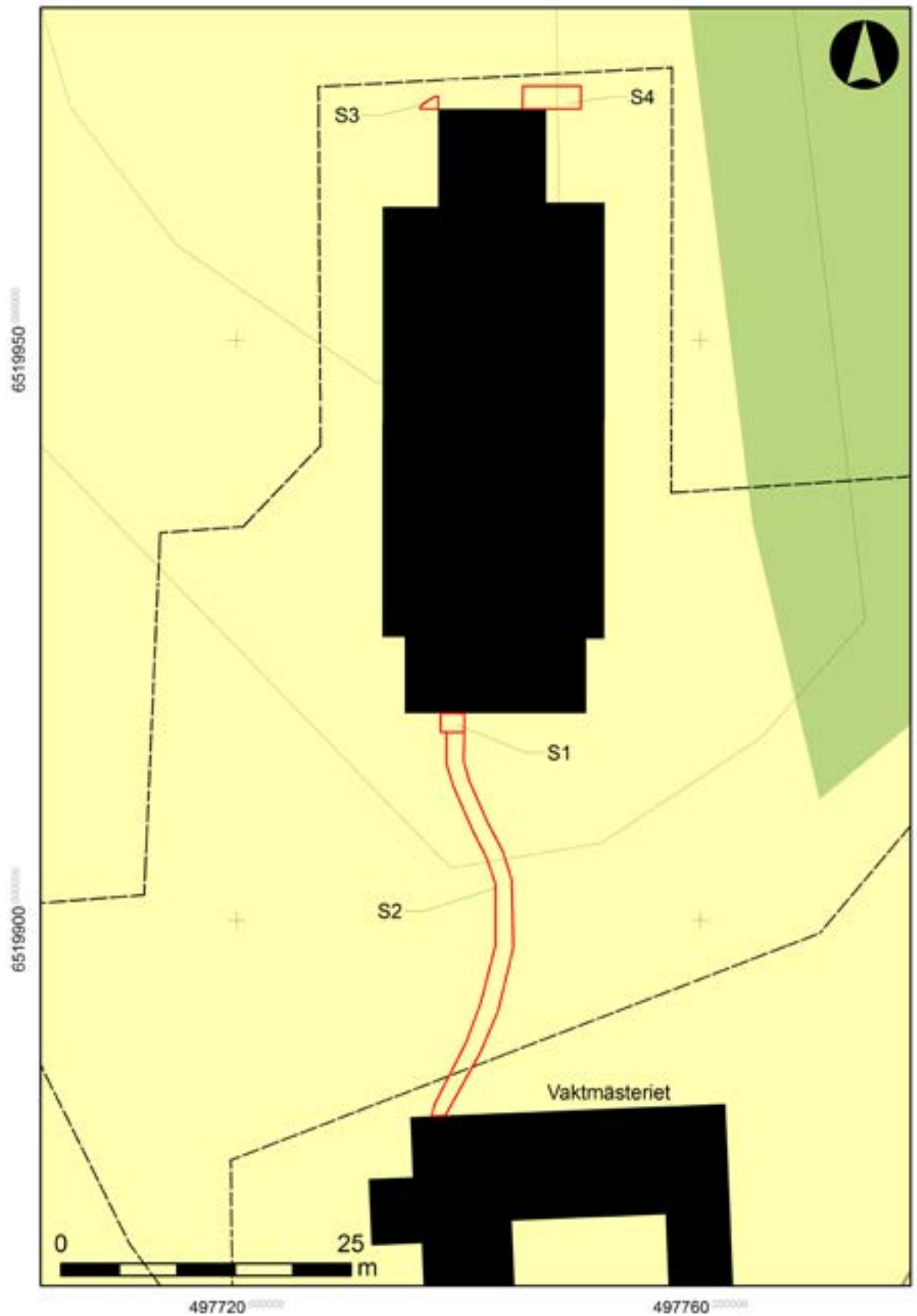
Resultat

Inalles, fördelat på tre schakt, grävdes en sträcka om 44,5 löpmeter, vilket motsvarade 50,5 kvadratmeter. Inga anläggningar eller lager påträffades. Däremot påträffades tre benfragment av mänskliga

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Figur 3. Schakt 2 som drogs från kyrkan ned till vaktmästeriet nedanför åsslätten. Schaktet innehöll inga lämningar eller lager. Foto från norr av Johnny Rönngren.

Figur 4. Schaktplan över de schakt som grävdes i och med markarbetet vid Hammars kyrka. Skala 1:500.

kvarlevor invid kyrkans grund. Benen var obrända och tolkades därmed ha tillhört individer som blivit kristet begravda. Benen påträffades i omrörd jord, bland annat vid en äldre kabeldragning i schakt 1 samt i matjorden till en gräsmatta i schakt 3. Benfragmenten överläts till vaktmästeriet för återbegravning.

I alla schakt påträffades orange, rostfärgad morän under grässvål eller gruslager för grusgång. I schakt 2 som drogs i slänten mot vaktmästeriet påträffades byggnadsmaterial bestående av tegelkross, stenar och trärester som dumpats i och med kyrkobygget.

Troligen har höjden planats ut i och med att kyrkan anlades under tidigt 1800-tal. De överblivna massorna har dumpats runt höjden och därmed byggt på den eller nyttjats som grustag. Eftersom marken helt har planats ut påträffades inga äldre marklager eller anläggningar utan endast naturlig morän.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningens syfte var att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.

Detta kan sammanfattas enligt följande punkter:

- eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- eventuell förekomst av anläggningar och en bedömning av deras typ, antal och ålder
- bedömning av eventuellt fyndinnehåll, deras typ, antal och ålder
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom de
- eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas på platsen.

Undersökningen resulterade inte i att några lämningar eller fynd påträffades. Mänskliga kvarlevor som påträffades lämnades hos vaktmästeriet för återbegravning enligt de rutiner som gäller vid fynd av kvarlevor i samband med markarbete i vigd jord.

Referenser

Tryckta källor

Haugard, J. 1912. Historiska minnen i norra Vätterbygden. Askersund.

Saxon, J.L. 1928. Närkes kyrkor i ord och bild. Stockholm.

Otryckta källor

Arkiv

Geometrisk avmätning, 1697. Hammars socken, Hammar nr 1-5.

Lantmäteristyrelsens arkiv.

Laga Skifte 1831. Hammar, akt 18-HAM-87.

Lantmäterimyndighetens arkiv.

Elektroniska

Fornsök - <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

2015-01-09

“Ättubacken” vid Hammars kyrka

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Askersunds kommun
Socken: Hammar socken
Fastighet: Hammar 14:1

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_38
Länsstyrelsens diarienummer: 431-4046-2014
Projektnr: 2014_38
Fornlämningsnr: Hammar 104:1

Projektledning:

Johnny Rönngren och Leif Karlenby

Personal:

Johnny Rönngren

Undersökningstid: 2014-09-11 till 2014-10-30

Exploateringsyta: —

Undersökt yta: 50,5 m², 44,5 löpmeter

Läge: Ekonomiska kartan, blad 9F 4a SV

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	2x1,6	1	Gruslager från grusgång - 0,05 meter. Omrörd morän - >0,95 meter. Arbetsgrop för borrning genom grunden. Invid grunden påträffades ett flertal kablar. Grundens sulsten påträffades vid 0,6 meters djup och bestod av rektangulära tuktade stenblock i granit. Två sulstenar togs bort för att underlätta vid borrning. Fynd av mänskliga kvarlevor i den omrörda moränen.
2	35x0,9	1	Gruslager från grusgång samt grässvålen - 0,05 meter. Naturlig morän - 0,5-0,95 meter. Finkornig sand - >0,45 (i slänten) Schakt för fjärrvärmeledning mellan kyrkan och vaktmästeriet. Stor del av schaktet är draget i en kraftig slänt mot syd. I slänten påträffades tegelkross, sten och trärester som troligen kan föras till byggnadsmaterial som dumpats i slänten.
3	1,6x1,3	0,1	Grässvål lyftes bort för att ersättas med grus. Schaktet gjordes i estetiskt syfte för att ge symmetriskt utseende i och med att rampen anlades. Fynd av mänskliga kvarlevor i matjorden.
4	5x2	0,5	Gruslager och grässvål - 0,05 meter. Omrörd morän >0,45 m. Schakt som grävdes inför anläggandet av en ramp. Nedgrävd åskledning påträffades.

